

Landbruget i Tingvoll

Noen gode eksempler

Rikt kulturlandskap

Nye næringer tilknyttet landbrukseiendommer

Levende lokalsamfunn

Gode og robuste arbeidsplasser

Innhold:

Forord	Side 2
Akademiske hobbybønder Øystein Brekkum og Lise Grøva. Vågbø.....	Side 3
Idyll på historisk grunn Guro og Trond Arild Røttingsnes. Røttingsnes.....	Side 5
Godt for kropp og sjel Line Nord Stølan. Stall Stølan.....	Side 7
Historisk vandring Storrundt. Tursti på Øydegard.....	Side 9
Fra skepsis til suksess Tingvoll Gard.....	Side 11
En smak av det urbane Tingvolløst.....	Side 13
Bønder med helgafri Høyvik Aasen samdrift.....	Side 15
Miljøskatter i Tingvoll Beitemark hos Lage Meisingset.....	Side 17
Visste du at?	Side 18

FORORD

Brosjyra du nå har i hånden er et resultat av samarbeid mellom Tingvoll kommune og Landbruksrådet i Tingvoll. Landbruket er en bærebjelke i næringslivet i Tingvoll kommune. Næringa gir sysselsetting og bosetting og bidrar i tillegg til fellesgoder som kulturlandskap, miljø og levende bygder. Nye næringer tilknyttet landbrukseiendommer har gitt mange arbeidsplasser i Tingvoll. Mat, håndverk og omsorg er noen av områdene det satses på. Formålet med brosjyra er å vise noen eksempler på hvordan landbruket i Tingvoll bidrar med gode og robuste arbeidsplasser, levende lokalsamfunn, rikt kulturlandskap og forvalter

naturressursene på en bærekraftig måte. Vi ønsker, gjennom brosjyra, å synliggjøre landbrukets betydning i kommunen vår og skape noen ideer hos neste generasjon. Ideer som gjør at de tenker over, og kanskje benytter seg av, de mulighetene som en landbrukseiendom gir. Vi vil rette en stor takk til gårdbrukerene som har stilt opp med presentasjon av sine gårder, Fylkesmannen i Møre og Romsdal og Tingvoll kommune for økonomisk støtte til brosjyra. Tekstene er skrevet av Tone Rokstad, bildene er tatt av Heine Schjølberg og designet er laget av elever på andreåret Medier og kommunikasjon ved Tingvoll videregående skole.

Akademiske hobbybønder

Med høyere utdanning fra Landbrukshøyskolen, fikk begge jobb ved Bioforsk i Tingvoll i 2001. I tillegg har de funnet drømmestedet sitt på Vågbø. De lever det gode liv på landet.

- Vi leide hus rundt om i Tingvoll de første årene vi bodde her, sier Øystein Brekkum og Lise Grøva.

- Begge hadde fått jobb på en spennende arbeidsplass der vi kunne bruke utdanningen vår. Samtidig ønsket vi oss et eget sted der vi kunne ha litt "armslag". I en periode tenkte vi på å flytte til Sjak, bygda som jeg kommer fra, sier Øystein Brekkum.

De kom så over bruket på Vågbø sommeren 2003. Idyllisk beliggende med utsikt over fjorden.

- Det var drømmestedet! Det hadde ikke vært drift på gården på 30 år, så det var mye å ta fatt i. Vi kjøpte et skikkelig restaureringsprosjekt. Beliggenheten til gården var det avgjørende for oss.

Den ligger nært sjøen og skogen, og vi har

jaktrettigheter.

De fikk 2400 dekar eiendom å ta seg av, samt våningshus, driftsbygninger, naust og sagbruk. De flyttet inn i 2003.

- Vi startet med å renovere den største stua i våningshuset, og tok det derifra. Huset er 24 meter langt, og i enden er det en kårbolig som vi leier ut. Da vi hadde fått huset levelig, startet vi restaurering av driftsbygningen. Med støtte fra kulturminnefondet har vi nylagt skifertak på låven. En må være interessert i restaureringsarbeid for å kjøpe et slikt gårdsbruk. Vi har gjort svært mye, da hjelper det at Øystein er praktisk anlagt, sier Lise.

Omkring halvparten av materialene de har brukt, har de hentet fra egen skog.

- De groveste dimensjonene på loftsbjelker og pilarene i låven er vanskelig å få kjøpt. Da er det greit å ha et eget sagbruk og få det akkurat slik det skal være.

De to synes det er spennende å restaurere gamle bygninger. Det var aldri aktuelt å rive og bygge nytt.

- Det er spennende. Vi finner hele tiden nye kulturskatter. Gamle dører som er kledd i glatt finér viser seg å være vakre, heltredører som vi vil bruke. Under gulvbelegg skjuler det seg flotte gulv og så videre.

Det er ikke bare snekkerarbeid tobarnsfamilien gjør når de ikke er på arbeid på Bioforsk.

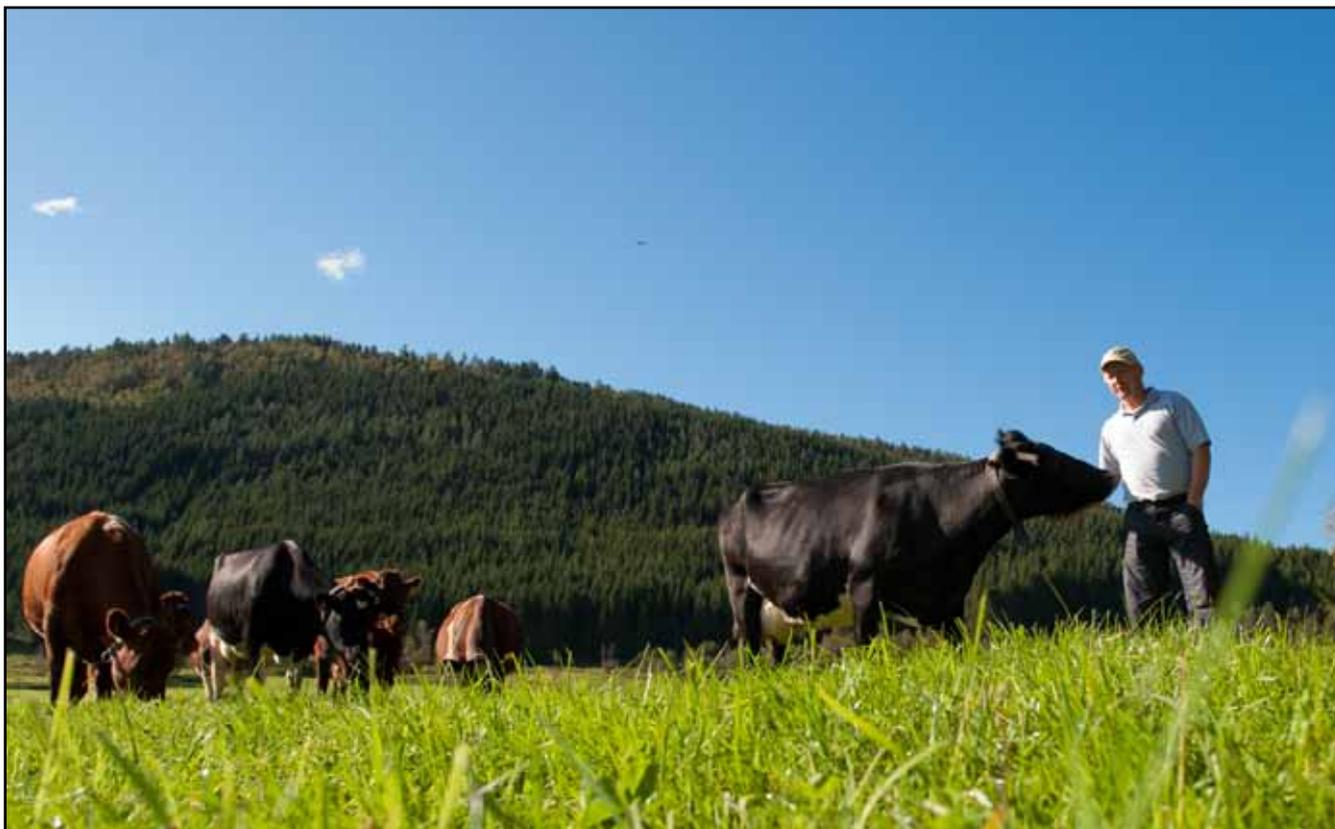
- Vi er typiske hobbybønder, sier Øystein, og viser til at de har drift på gården.

- Vi leverer 8-10 økologiske storfe per år. I tillegg har vi geiter, hund, en huskatt og selvfølgelig hest, sier Lise.

Høsten 2011 var rimelig travel. I tillegg til å fortsette arbeidet med restaureringen av våningshuset, 100 prosent stilling ved Bioforsk, barna Isak og Lars Øysteinson Grøva (som da var 5 og 7 år) og dyr både i fjøset og i huset, tok Lise doktorgraden høsten 2011.

- Vi er heldige. Vi har badeplass, naust og skog, og et fint sted for ungene å vokse opp. Har du lyst å skape noe, er dette det perfekte utgangspunktet, sier Øystein og Lise, innlands-folket som valgte kysten framfor dalføret.

Idyll på historisk grunn

Da vi kjørte forbi den koselige skolestua og kom til fram til gården, var det en idyll som åpenbarte seg. På tunet ble vi hilst velkommen av Guro Fjellengen Røttingsnes, som mer enn gjerne tar i mot gjester sammen med sin mann Trond-Arild Fjellengen Røttingsnes.

- Den gamle skolestua dere passerte var skole fra 1881 til 1950, sier Guro F. Røttingsnes.

- Vi tar imot turister der. I perioden fra april til oktober er skolestua fylt opp med fisketurister fra forskjellige land. De fleste er tsjekkere og tyskere. Vi valgte å sette istand skolebygningen for utleie. Trond-Arild har bygd nytt kjøkken, bad, vaskerom, stue og tre soverom.

Vi møter fire fornøyde tsjekkere ved stua. Plommetrærne på tunet byr på mye god frukt, til glede for de fire som er kledd for å dra på fisketur. Røttingsnes har båt som turistene disponerer, og de har tilrettelagt et sted der de kan gjøre opp fisken nede ved båtbygga. Nede ved sjøen ligger en av distriktes eldste vikingegraver, noe som viser at det har bodd folk her i

uminnelige tider.

Hvis gjestene heller vil bade, så har Guro og Trond-Arild også tilrettelagt en offentlig bade plass nede ved sjøen. - Det er Din Tur som administrerer utleie av skolestua for oss. De jobber mot markedet i hele Europa. Vi er godt fornøyd med den løsningen. Vi har fått en ekstraintekt i ferie/fiske-turismen. Våre gjester kommer hit for å oppleve naturen, og de tar gjerne dagsturer rundt i distriktet.

Guro Røttingsnes er odelsjente på gården Røttingsnes på Meisingset. Før hun tok over barndomshjemmet i 1998, hadde hun forberedt seg godt med utdanning innen landbruksfag både fra Møre og Romsdal, Østfold og Vestfold. Hun kom tilbake til Tingvoll og jobbet både på gartneri, på hjemgården og som husmor på Vassbotn leirsted før hun tok over hjemgården. Hovedproduksjonen på Røttingsnes er melk- og kjøttproduksjon. De har en melkekvote på 180.000 liter per år. Med oksene har de totalt 75 dyr på gården med smått og stort. Gården har også 1.200 dekar med produktiv skog. En mil med skogsveg hører med.

- Etter at våre døtre Anna, Lena og Ragna kom til verden, er det Trond-Arild som har hovedansvaret i skogen. Vi produserer rundt 120 m³ med ved per år og 80 m³ med sagtømmer, sier Guro. Trond-Arild er glad han har tømrerutdanning. Den kommer godt med på Røttingsnes, både i den daglige driften og som attåtnæring.
- Jeg tar på meg noe snekkeroppdrag utenom gårdsdriften, samt at det kommer til nytte her på

gården. Det er mye som skal vedlikeholdes, sier Trond-Arild.

Skolebussen stopper utenfor huset. Tre jenter kommer hjem til mor, far og dyra. Som søstre flest, har de ulik personlighet og ferdigheter. Uansett er det ikke på så mange gårder den ene jenta kaster seg på ryggen på kopplammet og tar seg en frisk ridetur over enga! Det skjer på Røttingsnes!

Godt for kropp og sjel

En deilig ro er det første som møter oss når vi kommer inn på tunet hos hestebonden på Vågbø. Noen av de 14 ungdommene som er her denne helgen, sparker fotball. Andre lytter til musikk. De aller fleste steller en av de 40 hestene som hestebonde Line Nord Stølan har på gården sin. Line liker å se gleden de unge utstråler når de kommer til gards. Barn og unge slapper av sammen med dyra.

- Jeg liker å ha ungdom på tunet. Vi tilbyr aktivitetshelger, rideskole, rideleir, skoing/hovstell, turer og muligheter for å ha hest på for. På sommerstid har vi rundt 15 ungdommer her til enhver tid gjennom åtte uker. De sover i hovedhuset, der vi har bygd opp noen køyesenger. Også gjennom resten av året tar vi imot ungdom fra nabokommunene. Andre grupper kan også komme hit.

Line Stølan startet med hest i 1997, og i 2002 kjøpte hun og samboeren gården i Tørrlenda.

- Vi har bygd ut litt etter litt. En må ha litt is i magen når en starter opp med noe slikt, men vi har hatt trua på dette prosjektet fra starten. Nå har vi stall, foringshus, ridebane og det meste som skal

til. Hestebonden har mottatt

Bygdeutviklingsprisen for sitt arbeid. Den gjorde henne både stolt og glad.

- For oss har det vært udelt positivt å komme hit til bygda. Alle har tatt godt imot oss.

Line kaller seg hestebonde. Hest er også hovedgesjeften. Likevel trasker det minigris, en hengebukgris og høner rundt om på gården. Det er samboeren som er grisebonde og driver med høner. I tillegg er han fisker.

- Hestene beiter ned og holder kulturlandskapet åpent og fint. Slik er hestene både til glede og nytte, sier Line.

Når Line har tid, setter hun seg gjerne i salen på en av islandshestene sine. Hun konkurrerer gjerne. Basen for islandshester og konkurransene hun deltar i, er Vestnes. Dit drar hun gjerne for å konkurrere eller bare være sammen med andre i samme hestemiljø.

Les mer: www.stall-stolan.no

Historisk vandring

Du kan rusle med familien din eller løpe alene. Storrundt i Straumsnes har noe for de fleste. Øydegard Grendalag regner med at mellom 4-5000 personer bruker turvegen årlig.

Det er fredfylt og godt å rusle i området. Her har det vært bygdeveg og kjerreveg i lange tider. Den ble rustet opp ved hjelp av SMIL-midler som ble gitt til spesielle miljøtiltak i landbruket. I 1998 ble turløypa åpnet. Øydegard grendalag har ansvaret for vedlikehold av turløypa. Du bestemmer selv hvor langt du vil gå. Her er det passe med motbakker, det er greit å gå med barnevogn, sykle eller løpe. Området brukes av mange. Det er ei kasse med turbok i. Skriver du navnet ditt der og går mange nok turer, blir det kanskje en diplom på slutten av året. Boka blir skiftet ut til nytt trimår 1.oktober hvert år. Det er ikke fast organiserte guidete turer, men det er mulig å avtale det. De fleste i grendalaget bor i området. Løypa starter ved det åpne landskapet ved Øydegard golfbane. Her er både store og små i full

aktivitet med golfkøllene. Dette er Tingvoll golfklubb sin egen golfbane med 6 hull. Banen ble åpnet i 2009.

Går en videre ned mot sjøen, kommer en til Øydegard kai. Her var det dampskipskai fram til dampskipsruta mellom Kristiansund og Sunndalsøra stanset i 1957.

Følger en løypa motsatt vei fra golfbanen, passerer en flere staselige bygninger. Den første er "Furuly", eller Fasting-villaen, den første sommervillaen i Straumsnes bygd på slutten av 1800-tallet. Første eier var advokat Thomas Fasting.

Trumpy-villaen på Solbakken er en sommervilla fra begynnelsen av 1900-tallet. Eier her var lege Jens Trumpy. Villaen er trolig levert av Thams ved Løkken verk (Thamsbanen).

Langs løypa er det flere historiske gårder, husmannsplasser og to gamle skysstasjoner. I løpet av Storrundt kommer en også til Eikrem, det nordligste stedet i verden med viltvoksende eikeskog. Naturen i området er alene verdt turen. Har du behov for hvile i løpet av Storrundt, står det flere benker langs løypa. Her kan du slappe av, ta en kaffekopp og nyte utsikten.

Fra skepsis til suksess

Vi skal besøke en økologisk gård. Det er som å komme til en helt vanlig gård. Traktor på tunet og bonden som står på trappa og ønsker velkommen. En helt vanlig bonde.

Han har ikke alltid vært en helt "vanlig bonde", Erik Lindhardt, på Tingvoll Gard. Da han kom til Tingvoll Gard sammen med Norsk senter for økologisk landbruk (Norsøk) i 1987, representerte han noe nytt og fremmed i Tingvoll.

Ikke var det mange som hadde hørt om økologisk landbruk, og det var ikke så mange som var interessert i å finne ut av det heller. I dag er interessen for virksomheten stor. Siste gren på stammen er et eget økologisk "kraftverk" som skal gi varme til kirka og andre bygg i kommunen.

- Vi begynte å legge om gården til økologisk drift da vi kom hit i 1987. I 1994 var gården ferdig omlagt til ren økologisk drift, sier Erik Lindhardt, som kom flyttende til Tingvoll fra Hokksund. Lindhardt forpakter gården sammen med Anne de Boer, som kom fra Nederland til Tingvoll tidlig på 90-tallet. Hun skulle jobbe på den økologiske gården i ett år, men etter møtet med Erik ble hun værende. Sammen har de sønnene Jesper og

Arne.

Tingvoll Gard satser i dag på økologisk produksjon av melk og kjøtt. Det vil si at de ikke bruker

kunstgjødsel eller sprøytemidler i sin produksjon. Økologisk drift stiller også strenge krav til dyrevelferd.

- Vi leier jorda og bygningene, men eier dyra og maskinparken. Tre av de fire bolighusene på gården er solgt, mens administrasjonsbygget er leid ut til Bioforsk.

Visste du at?

Økologi kommer av de to greske ordene; oikos=hushold og logos=læren om. Økologi er for oss læren om forholdet mellom levende organismer og miljøet, altså endel av biologien. Er også innom fagfelt som geologi, geografi, kjemi mm. Økologisk brukes ofte som omskrivning for "miljøvennlig" eller "bærekraftig".

Det har skjedd mye siden Lindhardt kom til gården.

- Vi har bygd nytt fjøs med biogassanlegg. Kumøkka skal blandes med fiskeavfall fra lokale leverandører. Gassen fra biogassanlegget skal varme opp Tingvoll Kirke og andre bygg i kommunen. Forskere fra Bioforsk skal dokumentere gassutbytte og prosesser, og erfaringene fra et fullskala biogassanlegg. I første omgang må vi finne de riktige blandingsforhold og type fiskeavfall som gir best resultater. Dette er et spennende prosjekt med uante muligheter. Det finnes mange store slike anlegg i utlandet, men bare 3-4 her i landet.

Etter at Norsøk tok over Tingvoll Gard, har virksomheten gitt store ringvirkninger. På selve gårdsdriften er det færre som jobber, men

forskningsinstituttet har vokst en hel del. Bioforsk er en av de største arbeidsplassene på Tingvoll, med vel 40 ansatte. Mange med høy utdanning. Bioforsk sin skolehage engasjerer også i kommunen. Alle barneskoleelevene i kommunen er innom hagen for å lære. I 2011 hadde Grønn Glede på NRK1, ti programmer fra skolehagen, der 5.klassen var med i alle programmene. Arne Lindhardt var en av elevene.

- Bonden har et viktig yrke. Alle må ha mat, og det vil alltid være behov for oss. En gårdbruker er sin egen sjef og legger opp arbeidsdagen sin selv. Her på gården så deler vi en avløser sammen med 2 andre gårder. Det gir oss endel fridager, sier Erik Lindhardt som anbefaler yrket til alle som har lyst.

Visste du at?

Tingvoll Gard er den gamle prestegården i Tingvoll. Den ligger altså på historisk grunn. Som navnet tilsier var Tingvoll et gammelt tingsted der viktige bestemmelser ble tatt.

En smak av det urbane

De smaksrike hvit- og blåskimmelostene fra Torjulvågen i Tingvoll, finnes nå på 60 restauranter og 70 butikker over hele landet. Kun utvalgte butikker får selge de prisvinnende ostene og kokker i verdenstoppen bruker Tingvollst i sin kokkekunst.

I november 2011 ble medaljeåret toppet med VM-gull til blåskimmelosten Kraftkar fra Tingvollst. Hele 2500 andre oster fra hele verden var med i konkurransen.

Saghaug Gard er hjemgården til Kristin Waagen. Hun kom hjem til Torjulvågen med mannen Egil Smith-Meyer i 2002. I 2003 etablerte gründerparet gårdsysteriet sammen med Kristins foreldre, og baserte osteproduksjon på kumelk fra egen gård. I dag produserer de seks ulike oster. Kristins mor Solvor lager all osten og har æren for jevn og god kvalitet, mens far Gunnar har ansvar for gårdsdrifta.

- Vi var tidlig ute med lokalprodusert mat, sier daglig leder Kristin Waagen i Tingvollst.
- Vi hadde markedsføringskunnskap da vi startet opp, men visste ingenting om ysting. Vi reiste på kurs både i Sverige, Norge og Frankrike for å lære

hvordan vi skulle lage gode oster. Siden da har vi fått mange nasjonale utmerkelse, og osten har blitt en suksess.

Ved siden av å være daglig leder for Tingvollst, er Kristin bonde.

- Vi er i dag totalt 10 ansatte i familiebedriften. I tillegg til Tingvollst har vi 60 melkekyr og 120 ungdyr.

- Jeg har verdens beste jobb! Her kan jeg bruke kreative sider ved meg selv, samtidig som jeg er bonde. Hadde det ikke blitt Tingvollst, hadde det vel blitt en kafe eller noe liknende. Vi liker å ha det travelt, men som småbarnsforeldre må vi si at roboten som melker kyrne er vår aller beste venn! Den gjør hverdagen mer fleksibel, og gjør det mulig å kombinere barn, ost og gård. Tingvollst ligger utenfor allfarvei.

- Til tross for at det er en omvei å besøke oss, har vi hvert år en økning i omsetningen i gårdsbutikken. Kunder kjører gjerne langt for å besøke oss. Om vi ikke er så umiddelbart tilgjengelig, så selger vi et eksklusivt produkt som mange vil ha, sier Kristin Waagen fornøyd. les mer på www.tingvollst.no

Bønder med helgafri

Arne Magnus Aasen (49) kom til Tingvoll med sju Hemsedalskviger på lasteplanet. Det var i 1985. Han hadde kjøpt gård på Straumsnes. En gård han bygde opp fra grunnen av. Fire barn og fem barnebarn har han og kona fått. Mange tøffe tak ligger bak gårdsdriften han har i dag.

- Jeg valgte dette selv og neste generasjon gjør sine valg, sier Arne Magnus Aasen.

Sønnen Jan Ingvar Aasen (26) var ikke i tvil. Han ville bli bonde! Han elsker arbeidet med dyra, jorda og maskiner. Han har kjøpt seg sin egen gård, og driver nå i samdrift med pappa Arne

Magnus.

- Samdriften Høyvik Aasen gir oss større melkekvote og mer jord. Det er grunnlag for en større og mer effektiv produksjon. Vi har fri annen hver helg, noe som er viktig for trivselen. Friheten for oss som bønder er større med samdrift enn om vi skal drive alene.

Når det nye fjøset står ferdig er det plass til 33 okser og 130 vinterforet sau, i tillegg til 80 storfe og 156 lam. Høyvik Aasen Samdrift sikrer oss mye god og lokalprodusert mat. En viktig drivkraft for driften på Straumsnes.

Miljøskatter i Tingvoll

Noe av det mest truede biologiske mangfoldet vi har i Norge, er knyttet til kulturlandskapet. Tilbakegangen øker etter hvert som den tradisjonelle bruken opphører.

Tingvoll har fremdeles noen flere slåtteeuger og større areal med naturbeitemark igjen enn sine nabokommuner. En av de mest spennende og artsrike naturbeitemarkene i fylket tilhører Lage Meisingset. På Solvang har han et beite der enga hvert år beites godt ned av ungdyr. Deler av beitemarka er svært gammel og har neppe vært gjødslet. Det har ført til at en finner et mangfold av beitemarksopp her. Flere av disse er nasjonalt og internasjonalt sjeldne og truede arter. I tillegg har denne enga kommunens eneste kjente

gjenværende forekomst av orkidéen kvitkurle. Skal en ta vare på de gamle og lavproduktive, men svært artsrike engene, må en ta hensyn til tre viktige faktorer.

En bør ikke gjødsle, hverken med kunstgjødsel, blautgjødsel og helst ikke husdyrgjødsel. Jorda skal ikke bearbeides og enga bør beites ned hvert år. Enten ved at dyr får beite der, eller at graset slås ned og blir fjernet. Å ikke fjerne graset er klart uheldig og reduserer også verdien av slåtteeugene.

Skal Tingvoll klare å bevare dette biologiske mangfoldet, krever det en aktiv innsats både fra grunneiere og kommunen, helst med hjelp fra resten av lokalsamfunnet.

Visste du at?

Det blir utført vel 135 årsverk direkte i landbruksproduksjon i Tingvoll. Det utgjør 9,5 prosent av sysselsettingen i Tingvoll kommune (2011).

Det dyrkes over 19.000 dekar landbruksareal i Tingvoll. Det er kornåkre, gras til fôr og beitemark.

Tingvoll har 160.000 dekar produktivt skogareal. Her produseres det tømmer til trelast, papir og ved.

Landbruket disponerer 50 prosent av kommunens landareal til produksjonsareal, og er en betydelig verdiskaper i form av mat, tømmer, kulturlandskap og rekreasjon.

Landbruket i Tingvoll omsetter mat for ca 61 millioner kroner i året. Melk og kjøtt er hovedproduksjonen. (2011)

Tingvoll er en betydelig jordbrukskommune i fylket, med 97 gårdsbruk i drift i 2010. Gjennomsnittlig dyrket areal er på 194 dekar.

I 2011 ble det produsert 5,75 millioner liter melk fra 36 melkebruk i Tingvoll. Dette tilsvarer årsforbruket av melk, ost og andre meieriprodukter til vel 20.000 personer.

Hvert år produseres vel 470.000 kilo kjøtt i Tingvoll. Det tilsvarer årsforbruket av kjøtt til 7.300 personer, eller mer enn Tingvolls befolkning.

Bioforsk Økologisk og NORSØK (Norsk senter for økologisk landbruk) på Tingvoll, er det tyngste miljøet for økologisk landbruksforskning her i landet.

Hvert årsverk i landbruket skaper en til to arbeidsplasser i tilstøtende og andre næringer. Eksempel er veterinærer, håndverkere, rådgivere, maskinleverandører, handelsnæringen og andre.

Flere bønder i Tingvoll satser på små kraftverk på gården, salg av egenprodusert gårdsmat, reiseliv og eller annen tilleggsnæring.

Utgitt av: Tingvoll kommune i samarbeid med Landbruksrådet i Tingvoll, med støtte fra Møre og Romsdal fylke og Tingvoll kommune, 2013

Foto: Heine Schjølberg

Tekst: Tone Rokstad

Design: Elever, andreåret Medier og kommunikasjon ved Tingvoll videregående skole.